

פ"ז הל"ט שחב ארבעה כוסות חלו מיון שאינו מזוג ילא ידי ארבעה כוסות ולא ילא ידי חירות שחב ארבעה כוסות מזוגין צבת אחת ידי חירות ילא ידי ארבעה כוסות לא ילא עכ"ל, מקור דין זה הוא בפסחים דף ק"ח שחבן חי ילא אמר רבא ידי יין ילא ידי חירות לא ילא שחבן צ"ח רב אמר ידי יין ילא ידי ארבעה כוסות לא ילא ע"כ, ובגירסת הר"ק שם גבי שחבן חי ידי ארבעה כוסות ילא וכו' וגבי שחבן צ"ח ידי חירות ילא וכו', והן דברי הרמב"ם, חלל דיעו"ש צפירש"י ורשב"ם שפירשו דהא דאמר רבא ידי חירות לא ילא, היינו דאין זו מנחה שלמה, דאין חשיבות חלל ציין מזוג, וכפ"י דר"ל דלא קיים מנחה מן המוצחר, וכ"ה להדיא צ"ח שם שכתב וז"ל כלומר שלא קיים מנחה מן המוצחר ומיכו א"ל לחזור ולשחב ארבע כוסות עכ"ל, ובסיפא גבי שחבן צ"ח פירשו ברשב"ם ובתוס' שם דהא דקאמר ידי יין ילא ר"ל דלא צבן שמחת יו"ט, חלל מנחה ארבעה כוסות לא קיים דאין נחשצין חלל כאחד, וזה ניחא לפי גירסתם דגרסי צסיפא ידי יין ילא, חלל לפי גירסת הר"ק והרמב"ם דגרסי ידי חירות ילא, ח"כ הרי מיירי זאת מדין המנחה של ד' כוסות, ולא מדין שמחת יו"ט, ולפי"ז לריק ציבור עיקר הכ מילתא דלא ידי חירות ולא ילא ידי ארבעה כוסות, איזה שני דברים ישנן צזה, ואם לא קיים עיקר המנחה של ד' כוסות, מאי ילא ידי חירות דנקט איזה קיום יש צזה, ובשלמא צרישא דלא ידי ארבעה כוסות ולא ילא ידי חירות אפשר לפרושי כפירש"י דקיים עיקר המנחה של ד' כוסות, חלל לא קיים אותה מן המוצחר דמנחה צתתי דרך חירות ולא ציין חי, חלל להיפוך שילא ידי חירות ולא ילא ידי ארבעה כוסות, הלא י"ע איזה קיום יש צהשתי דרך חירות מלכד המנחה של ד' כוסות, וז"ע.

והנראה לומר ציבור הדבר, דצחמת תרי מילי איכא צבך מנחה דארבע כוסות, דהנה צתוס' ר"פ ע"פ על הא דתנן ולא יפחתו לו מארבע כוסות כתבו וז"ל מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנים לצניו ולצ"צ כ"ה לעצמו והוא מוילא את כולם בשלו וסברא הוא דמי"ש ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוילא את כולם וכו' עכ"ל, וכבר שמעתי מנאמרי הגאון ז"ל שחמה על דברי התוס' חלו דמאי ענין ארבע כוסות לקידוש דכל השנה, דהתם המנחה היא בצרכה וזהו עיקר הקידוש וצזה הוי דינא דשומע כעונה, חלל צארבע כוסות הלא עיקר המנחה היא השתי של ד' כוסות ומאי שייך להוילא צזה, והוכיח מזה דס"ל להתוס' דגם צארבע כוסות אין עיקר המנחה צשתיי הכוסות רק בצרכות שעל הכוסות, והוי ממש דוגמת קידוש דכל השנה וכל כוסות של צרכה עכ"ד, וכ"ה מוכרח גם מדברי הגר"א צשו"ע חו"ח סי' רע"א סו"ד על הא דאיתא שם צשו"ע פלוגתא הרא"ש והתוס' צכוס של קידוש חס שתיית שנים מטערפת למלא לוגמיו ומציא הגר"א מקור לשיטת הרא"ש דאין שתיית שנים מטערפת מהא דאמרין בפסחים דף ק"ח ע"צ והוא דאשתי רוצא דכסא חע"ג דצ"צ שחב השחר וי"א ס"ל והוא קאי חכולם יחד עכ"ל, הרי מצוחר מדברי הגר"א דלמאן דאית לי דשתיית שנים מטערפת גם צארבע כוסות הדין כן, וש"מ דס"ל להגר"א דא"ל לשחב צעלמו הארבע כוסות, רק הויין ככל כוסות של צרכה דיכולים לתת גם לאחר לשחב וצלכד שחבא שתי מהכוס, ולא עוד חלל דלפי פירושו של הגר"א חליצא דהתוס' דהך והוא דאשתי וכו' קאי חכולם יחד, ח"כ הלא זהו עיקר הדין הנאמר צדברי שמואל דהשקה מהם לצניו ולצ"צ ילא דא"ל לשחב צעלמו רק גם שתייתם מטערפת, [דשלמא חס הכ דהא דאשתי וכו' קאי על שחביתו לחוד, ח"כ עיקר הדין דהשקה מהם

דקאמר אין לשין איזה דין נאמר צזה, והו"ל למימר רק צנילושה צמי פירות יולאין צה וצנילושה ציין ושמן וחלב אין יולאין צה משום שאינה לחם עוני, חלל ודאי נראה מלשונו דזהו דין צפ"ע דאין לשין משום לחם עוני, ומשום זה הדין לא ילא גם צדיעבד חס לש ואכל, חלל עיקר הדין דלחם עוני הוא זה שאין לשין משום שיכ"י זכרון לחם עוני. ולפי"ז יתישב מעט גם לישנא דמוחרת דנקט הרמב"ם, דר"ל דלא עבר על הדין דלחם עוני, דכיון דהדין דלחם עוני אין זה רק תנאי צהפלא, רק הוא דין צפ"ע הנאמר על אותו לילה, ח"כ ציסוד דינו אינו רק חסרון קיום צלכד חלל דחם חכלה צעשירות קעבר על הדין דלחם עוני, דזהו יסוד הדין דלחם עוני שלא יאכלנה צעשירות וכמש"כ הרמב"ם דאין לשין וכו', ושפיר שייך ע"ז לישנא דמוחרת, ודוק.

פ"ז ה"ז לפיכך כשסועד חדם צלילה הזה לריק לחלו ולשחב והוא מייצב דרך חירות וכו' ואימתי לריבין הסיבה צשעת חכילת כזית מנח וצשתיי ארבעה כוסות חאלו ושחר חכילתו ושתייתו חס היסב ה"ז משוזה וכו' עכ"ל, מדברי הרמב"ם חאלו מצוחר דמנחה הסיבה היא מנחה צפ"ע שחלל וישחב צלילה הזה והוא מייצב דרך חירות, חלל דחכמים קצעו למנחה זו צשעת חכילת המנח ושתיית הארבעה כוסות, חלל עכ"פ מנחה צפ"ע היא ולא מדיני המנחה של מנח וארבע כוסות, וכדחזינן דגם צשחר חכילתו ושתייתו חס היסב ה"ז משוזה דהיינו דמיקריא קיום מנחה של הסיבה, [וכ"ה צשו"ע חו"ח סי' תע"ב ס"ז דלכתחילה יסב צכל הסעודה], הרי דמעשה ההסיבה היא מנחה צפ"ע, ושייכה גם צשחר חכילתו ושתייתו, חלל דאינו מחויב צה רק צשעת חכילת מנח ושתיית ארבע כוסות, חלל צעיקר דינה אין לה ענין עם מנחה חכילת מנח ושתיית ארבע כוסות כלל, ולפי"ז חס חלל מנח חו שחב ארבע כוסות צלא הסיבה אין כאן שום גריעותא צהמנחה של חכילת מנח חו ארבע כוסות, רק דלא קיים מנחה הסיבה שהיא מנחה נפרדת לגמרי. והנה צתוס' פסחים דף ק"ח נסתפקו חס שכה ולא היסב חס יחזור וישחב, וצרא"ש שם מצוחר דחם חלל חכילת מנח צלא הסיבה לא ילא, ולכאורה מצוחר מזה להיפוך, דס"ל דדין הסיבה הוא דין צקיום המנחה של מנח וד' כוסות, דחלל"ה חמאי לא ילא, ועוד דלפמש"כ הרי לכאורה לא שייך כלל שיחזור ויאכל צהסיבה כיון דצבר קיים מנחה חכילת מנח צשלימות, ואין צה שום גריעותא צמה שאכלה צלא הסיבה, וח"כ המנח שאוכל חח"כ היא צשחר חכילתו ושתיי כיון דצבר ילא יד"ח מנח, וצע"כ דס"ל דצעיקר דין חכילת מנח נאמר דין שצריך לחללה צהסיבה, ודלא כמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם.

והנה מקור דינו של הרא"ש דחם חלל כזית מנח צלא הסיבה לא ילא, הוא מהא דאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מנח כשהוא מייצב ילא משמע מייצב אין לא מייצב לא עיי"ש צדבריו, ולכאורה ה"י אפשר לומר דריב"ל לא מיירי כלל מדין מנחה חכילת מנח, רק מדין מנחה הסיבה, וקאמר דחם חלל כזית מנח כשהוא מייצב צבר ילא יד"ח הסיבה, חף שלא חלל כל חכילתו צהסיבה, והן הן דברי הרמב"ם שכתב דשחר חכילתו ושתייתו חס היסב ה"ז משוזה ואם לאו אינו לריק עכ"ל, ומקורן הוא מדברי ריב"ל דמדנקט לישנא דינא ש"מ דשייכא הסיבה גם צשחר חכילתו מלכד כזית מנח, חלל דאינו מחויב צזה, חלל חע"ג דלא מיירי כלל מדין המנחה של חכילת מנח, דזה ילא גם צלא הסיבה, וכמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם, וז"ע צזה.

מהם לבניו ולב"צ יאל' הוא דאף דגם הם שמו מהכוס ולא שמה הוא כל הכוס מ"מ כל ששה רובו יאל', אבל לפי כך פירושא דגם שתייתם מנערפת לרובא דכסא, ח"כ הרי אין מצוה כלל בדברי שמואל שלא היתה כאן שתיית כל הכוס, ומאי קאמי שמואל לאשמעין דילא, וצ"ע דזכו גופא הוא דאחא לאשמעין דאף דלא שמה בעלמו את הד' כוסות רק השקה מהם לבניו ולב"צ מ"מ יאל' יד"ח ארבע כוסות], וא"כ הרי מצוה להדיא דעיקר המלואה של ארבע כוסות היא הצרכות שעל הכוסות, ושתייתם היא ככל שתיית כוס של צרכה דלא איכפת לן אם המצרך בעלמו שמה או אחרי. אולם נראה דדבר זה במחלוקת שנוי, [ודברי הגר"א נאמרו רק לפי שיטת התוס' והרא"ש בעלמם שכתבו דיכולים להוליא גם אחרים בארבע כוסות לדלידהו צ"ע דעיקר המלואה של ארבע כוסות היא רק הצרכות לחוד], דהנה בתוס' פסחים דף ק"ז כתבו דשיעורא דמלא לוגמיו צאדם ציוני הוא רוב רביעית מדאמרינן לקמן והוא דאשתי רובא דכסא אלמלא דרובא דכסא הוא מלא לוגמיו, וכן כתבו בדבריהם לקמן דף ק"ח דהא דקאמר הגמ' רובא דכסא היינו כמלא לוגמיו יעו"ש בדבריהם, ומצוה מזה דס"ל להתוס' דגם גבי ארבע כוסות עיקר שיעור השתי' מדינא הוא מלא לוגמיו כמו גבי כוס של קידוש דמצוה לעיל דף ק"ז דשיעור עשימתו היא מלא לוגמיו וה"ה בכל כוסות של צרכה, והא דקאמר הגמ' הכא רובא דכסא לאו דינא הוא רק משום דכך הוא שיעורא דמלא לוגמיו של אדם ציוני אבל עיקר השיעור תלוי במלא לוגמיו, וצ"ע מלך הצנן באמת צעין עפי מרובא כמצוה בדבריהם דף ק"ז שם, אולם ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ ה"ע כתב וז"ל ואם שמה מכל כוס מהן רובו יאל' עכ"ל, ולא הזכיר כלל הכא שיעורא דמלא לוגמיו כמו גבי קידוש צפ"ע מהל' שבת ה"ז יעו"ש, ומשמע דס"ל דרק גבי קידוש הוא דהוי שיעור עשימתו מלא לוגמיו, אבל גבי ארבע כוסות צעין דוקא רובא דכסא, ולא מלא לוגמיו, וכ"ה גם שיטת הרמב"ן הוצאה צ"י וצ"ע חו"מ סי' תע"ג ס"ע דגם אם הכוס גדול ומחזיק כמה רביעיות לריך לשחות דוקא רוב הכוס עיי"ש, הרי להדיא דס"ל דאין השיעור מלא לוגמיו, רק צעין דוקא רובא דכסא מדינא, וכ"כ להדיא הר"ן צ"י ע"פ לחלק בין קידוש לארבע כוסות דגבי קידוש שיעור העשימה היא מלא לוגמיו וגבי ד' כוסות צעין דוקא רובא דכסא, והפשוט הזה בעלמם דאוינהו ס"ל דרק גבי קידוש ושאר כוסות של צרכה דעיקר מילתיהו הוא הצרכה שעל הכוס, אלא דדינא הוא דהמצרך לריך שיעורם, וזה הוא דהוי שיעורא כמלא לוגמיו, דזהכי הו"א עשימה, אבל גבי ארבע כוסות דהמלואה היא שתיית הכוס, ע"כ לריך לשחותו כולו דוקא, ורק דצרכה סגי משום דרובו ככולו, אבל שיעורא דמלא לוגמיו ל"ש הכא כלל, דזה הוא שיעור הנאמר דין עשימה ולא הכא דצעין שתיית הכוס, ושם מלאתי שכ"כ צ"ח סי' תע"ג שם, ועכ"פ מצוה מזה, דכולהו הנך רצוואתא ס"ל דעיקר המלואה של ד' כוסות היא צעתיית הכוסות, ולא בצרכות גרידא, ובאמת שכן מצוה להדיא בלשון הרמב"ם פ"ז הל"ז שם שכתב וז"ל וכל אחד ואחד וכו' חייב לשחות כלילה הזה ארבעה כוסות של יין עכ"ל, הרי דעיקר המלואה היא לשחות, אבל מדברי התוס' שהציאו מקידוש דגם בארבע כוסות שיעור שתייתן היא מלא לוגמיו, מצוה דס"ל ד' כוסות שוין דעיקר דין לכל כוסות של צרכה, והיינו כמו שהוכיח אשמו"ר הגאון ז"ל צעיתם דס"ל דגם ארבע כוסות עיקר מלותן היא הצרכות שעל הכוסות, ושתייתן היא רק משום דינא דהמצרך לריך שיעורם, וככל כוסות של צרכה, וזהו שהקשו מקידוש לארבע כוסות.

ולפ"ז נראה דזכו ביאור דברי הגמ' לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם גבי שתאן צ"ח ידי חירות יאל' ויד' ארבע כוסות לא יאל', וכן להיפוך גבי שתאן חי ידי ארבע כוסות יאל' ויד' חירות לא יאל', דבאמת תרתי איתנהו בהמלואה של ארבע כוסות, דהנה דעיקר המלואה של ד' כוסות יעו"ש ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ ה"ז שכתב וז"ל בכל דור ודור חייב אדם להכרות את עלמו כאילו הוא בעלמו יאל' עתה משעבד מלרים וכו' ועל דבר זה ל"ה הקצ"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעלמך היית עבד וילאח לחירות ונפדית לפיכך כשסועד אדם כלילה הזה לריך לאכול ולשתות והוא מייסב דרך חירות וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשחות כלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פותחין לו מהם עכ"ל, הרי דזכו יסוד הנך תרתי מלות דהסיבה וד' כוסות צדי שיראה עלמו דרך חירות כאילו הוא בעלמו יאל' עתה ממלרים, [ועיקר הדבר שמחויב להכרות ח"ע כאילו הוא בעלמו יאל' עתה משעבד מלרים הוא מלוא מה"ת כמש"כ הרמב"ם דעל דבר זה ל"ה הקצ"ה בתורה וזכרת כי עבד היית וגו' אלא דחכמים תקנו צע"ל זה הסיבה וארבע כוסות דשניהם צעין הוא דרך חירות וזהו עיקר מלות], ומקור דבר זה הוא מדברי הגמ' בפסחים דף ק"ט ודף ק"י ארבע כסי תקינו רבנן דרך חירות, הרי דזכו יסוד התקנה והמלואה של ד' כוסות צע"ל שיהא דרך חירות, ולפי טעם זה הרי לבאורה פשיטא דהשתי' היא המלואה, דזכו הדרך חירות שזה לשחות ארבע כוסות של יין, אולם הרי זה לכל השיטות דה"ד כוסות לריכין שיהיו כוסות של צרכה, וכדאמרינן דף ק"י שם ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעבד צ"י מלואה, ור"ל דאע"ג דעיקר התקנה של ד' כוסות היא צע"ל שיהי דרך חירות, אבל כך היתה התקנה שיהי כל אחד מהם כוס של צרכה ונעבד צ"י מלואה, והרי זהו יסוד הדין דאם שתאן צ"ח דאמרינן בגמ' ידי ארבע כוסות לא יאל' משום דלא שתאן על סדר הצרכות, ועיין במ"מ פ"ז מהל' חו"מ שם דמפרש גם צדעת הרמב"ם כן דהך דשתאן צ"ח פירושא דשתי' ארבע כוסות חלוקין רק לא על הסדר, וצ"ע דגם זה מעיקר המלואה של ד' כוסות שיהיו ארבע כוסות של צרכה ותרתי נכללו בזה מלואה של ארבע כוסות, חדא מלות שתיית ארבע כוסות של יין שזהו עלם מעשה הדרך חירות, ושנית דין ארבע כוסות של צרכה, שגם זה הוא מעיקר המלואה, וכמו לדעת התוס', ועל כן זהו דקאמר הגמ' דאם שתאן חי אף דלענין דין כוס של צרכה גם חי שפיר דמי, וילא צהן יד"ח ארבע כוסות של צרכה, אבל מ"מ ידי חירות לא יאל', דלענין עיקר מלות השתי' שיהא משום דרך חירות צה צעין דוקא מזוג, ואם שתאן חי אין השתי' דרך חירות, ולא יאל' צעתי' זו המלואה של דרך חירות, שזו היא עיקר מלות השתי' של ד' כוסות כמו שהבאנו מדברי הרמב"ם, ולהיפוך אם שתאן צ"ח שלא שתאן על הסדר הרי קיים מלות השתי' שיהא משום דרך חירות, וילא ידי חירות, אבל ידי ארבע כוסות לא יאל', שלא קיים ארבע כוסות של צרכה, וכש"כ דתרתי מילי איתנהו במלות ארבע כוסות לדעת הרמב"ם, חדא מלות שתיית ארבע כוסות של יין שיסוד ענינה הוא דרך חירות, וזהו דקרי לה הגמ' הכא ידי חירות, ושנית דין חוצה ארבע כוסות של צרכה, שע"ז הוא דקאמר הגמ' הכא ידי ארבע כוסות יאל' או לא יאל', וכש"כ.

והנה בתוס' שם על הא דאמר שתאן חי יאל' כתבו וז"ל משמע דלכתחילה צעי מזיגה וכן צ"י שלשה שאכלו אמרינן הכל מודים בכוס של צרכה שאין מצרכין עליו עד שיתן לחובו מים, וקשה דצ"י שלשה שאכלו אמר י' דברים נאמרו בכוס של צרכה ולריך חי וכו', ור"ת פ"י דחי דהתם היינו

הלכות סוכה

02